

vetteké nem érte el a 20 %-ot (azaz mélyen alatta maradt a tízezer lakosú települések átlagánál).

Hogyan oszlott meg *településtípusonként* a tudomány-, orvostudományi-, gazdaságtudományi- és művészeti egyetemekre felvettek száma a vizsgált két évben a középiskolák között? – A felsőoktatásba felvettek aránya (felvettek száma/osztálylét-szám) a következő volt:

Év	Településtípus					
	Budapest	100-200 ezer lakos	50-100 ezer lakos	10-50 ezer lakos	10 ezer lakos alatt	Összes en
1991	6,30	8,76	6,21	4,75	3,14	6,22
1996	7,93	12,05	7,23	6,87	4,79	8,31
<i>Növekmény</i>	1,63	3,29	1,02	2,12	1,65	2,09

Az elit felsőoktatási intézmények vonatkozásában a különbségek a településtípusok között lényegesen nagyobbak, mint az összes felvételiző esetében. A nagyvárosok középiskoláiból a felvettek aránya csaknem háromszorosa a tízezernél kevesebb lakosú kisvárosok és községek iskoláiból felvettekének. A különbség tehát hat év alatt 5,62-ről 7,26-ra növekedett.

Neuwirth Gábor

AZ MKM KUTATÁSI TÁMOGATÁSA

Az *Oktatáskutató Intézetben* elvégeztük az 1992-es, 1993-as és 1994-es MKM felsőoktatási kutatási pályázatok kiértékelését. Ebben a pályázatban az MKM-hez tartozó felsőoktatási intézmények vehettek részt. Az elnyert pénzzel az intézményben folyó oktatást és tudományos kutatást támogatták. A kiértékelés módszere a következő volt. A lezárult pályázatokról a kutatási területet ismerő szakértő kérdőívet töltött ki, amelyben hangsúlyosan szerepeltek azok a kérdések, amelyek a pályázati program kapcsolatát az oktatással, az elért eredményeket, a cél és a tevékenység közötti összhangot igyekeztek feltárni, de rákérdeztünk még a pénzügyi gazdálkodásra, a közreműködőkre, a nagy értékű beszerzésekre, az igénybe vett egyéb pénzforrásokra is. Az adatok feldolgozását statisztikai elemzéssel végeztük, és az ennek eredményeként elkészült táblázatok és ábrák segítségével végeztük el a kiértékelést. A következőkben az 1992., 1993. és 1994. évi pályázatok főbb jellemzőit hasonlítjuk össze.

Az 1992-es pályázati kiértékelés során a csoportosítás szempontja a tudománycsoport és az intézmény volt, míg az 1993-as és '94-es kiértékeléseknél ezek mellett intézménytípus alapján is végeztünk értékelést. Ennek az volt az oka, hogy 1992-ben még csak 11 intézmény kapott támogatást (zömében tudományegyetemek, kisebb részben a Budapesti Műszaki Egyetem, ezenkívül még néhány egyéb intézmény egy-két pályázattal), és ezeket nem volt értelme tovább csoportosítani intézménytípusok szerint. 1993-ra azonban lényegesen megváltozott a helyzet: már 34 intézmény nyert támogatást, és sokkal szélesebb skálájuk szerepelt. 1994-ben ugyancsak 34 intézmény kapott támogatást. 1992-ben az MKM pályázati úton elosztott 112 millió forint kutatási támogatást, 1993-ban 138 millió forintot, 1994-ben ez az ösz-

szeg 173 millió forintra emelkedett. A nyertes pályázatok száma 1992-ben 137, 1993-ban 170, 1994-ben 239 volt.

1992-ben a támogatás mintegy 60 %-ban érte el az elsődleges célját, amennyiben a támogatott kutatások doktori programokat készítettek elő. Több mint 90 %-ban célt ért, amennyiben a kutatások eredményei másoddiplomás, illetve alapképzésben (is) hasznosultak.

1993-ban az eredmények 33 %-ban voltak hatással a doktori képzésre, alapképzésre 72 %-ban, szakirányú képzésre pedig 48 %-ban. A program képzésekre gyakorolt hatása együttesen 55 %-ban átlag feletti és kiemelkedő, átlagos 32 %, átlag alatti kevesebb, mint 2 %, de az e kérdésre nem válaszolók aránya megközelíti a 11 %-ot.

1994-ben az eredmény nem módosult lényegesen 1993-hoz képest: 47 %-ban voltak hatással a doktori képzésre, alapképzésre összességében 80 %-ban, szakirányú képzésre ismét 48 %-ban. A program képzésre gyakorolt hatása együttesen közel 55 %-ban átlag feletti és kiemelkedő, átlagos 36 %, átlag alatti kevesebb, mint 2 %, de az e kérdésre nem válaszolók aránya megközelíti a 8 %-ot. Ezek az értékek tehát szinte pontosan megegyeznek az előző évi adatokkal.

1992-ben: a 112 millió forintos támogatás 49 %-át a természettudományi kutatások nyerték el, 27 % a műszaki, 24 pedig a társadalomtudományi kutatásoknak jutott. Egy-egy kutatás átlagosan 815 ezer forintot kapott. Ezen belül a műszaki kutatások átlagosan 1190 ezer forinthez, a természettudományi kutatások 921 ezer forinthez, a társadalomtudományiak pedig 513 ezer forinthez jutottak.

1993-ban a 138 millió forintos támogatás megoszlása jelentősen eltér: 41 %-ra visszaesett a természettudományi kutatások aránya, a műszaki tudományuk támogatása kevesebb, mint a felére csökkent (13 %), a társadalomtudományi kutatásoknak pedig lényegesen több jutott (47 %). Egy-egy kutatás átlagosan kicsivel kevesebbet kapott, mint 1992-ben: 811 ezer forintot. Ezen belül a műszaki kutatások 753 ezer forinthez, a természettudományi kutatások 1198 ezer forinthez, a társadalomtudományiak pedig 642 ezer forinthez jutottak átlagosan; a műszaki tudományoknál tehát itt is jelentős a csökkenés.

A támogatások megoszlása tudománycsoportonként 1992-94

Tudomány- csoport	1992			1993			1994		
	ezer Ft	%	átlag eFt	ezer Ft	%	átlag eFt	ezer Ft	%	átlag eFt
Műszaki tudományok	29750	26,6	1190	17325	12,6	753	53610	31,0	1117
Társadalom- tudományok	26663	23,9	513	64200	46,6	642	55830	32,2	634
Természet- tudományok	55281	49,5	921	56314	40,9	1198	63730	36,8	619
<i>Mindösszesen</i>	<i>111694</i>	<i>100,0</i>	<i>815</i>	<i>137839</i>	<i>100,0</i>	<i>811</i>	<i>173170</i>	<i>100,0</i>	<i>725</i>

1994-ben 173 millió forint támogatás került szétosztásra. Tovább csökkent a természettudományi kutatások aránya (37 %), jelentősen emelkedett a műszaki tudományuk támogatása (31 %), újból csökkent a társadalomtudományi kutatások fordított pénz aránya (32 %). Elmondhatjuk, hogy ebben az évben megközelítőleg egyharmad-egyharmad arányban részesedtek a tudománycsoportok. A három évre jel-

lemző, hogy a természettudományok aránya fokozatosan csökkent, míg a másik két-tőé egymás rovására erősen ingadozik, főleg a műszaki tudományok aránya két-háromszorosára változik az egymást követő években. Tovább csökkent – ha az inflációt is figyelembe vesszük, jelentősen – az egy kutatásra jutó átlagos összeg (725 ezer forint). Ezen belül a műszaki kutatások kapták a legtöbbet: 1117 ezer forintot, a természettudományi kutatások 1993-mal ellentétben a legkevesebbhez (619 ezer forinthez), a társadalomtudományiak pedig 634 ezer forinthez jutottak átlagosan. A műszaki tudományoknál itt is jelentős az emelkedés, a természettudományokénál a csökkenés.

A támogatások megoszlása intézménytípusonként 1993-94

Intézménytípus	1993			1994		
	ezer forint	%	átlag eFt	ezer forint	%	átlag eFt
Egészségügyi felsőoktatás	1100	0,8	1100	0	0,0	0
Egyházi felsőoktatás	0	0,0	0	2400	1,4	480
Gazdasági felsőoktatás	4855	3,5	486	7580	4,4	689
Műszaki felsőoktatás	43430	31,5	1059	69310	40,0	1050
Művészeti felsőoktatás	330	0,2	330	0	0,0	0
Pedagógiai felsőoktatás	26773	19,4	724	14150	8,2	456
Tudományegyetem	57897	42,0	782	74380	43,0	630
Egyéb felsőoktatás	3454	2,5	576	5350	3,1	669
<i>Mindösszesen</i>	<i>137839</i>	<i>100,0</i>	<i>811</i>	<i>173170</i>	<i>100,0</i>	<i>725</i>

1992-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen (ELTE) 43 kutatást támogattak, ezzel az összes támogatás 29 %-át kapták meg. A Budapesti Műszaki Egyetemen (BME) és a József Attila Tudományegyetemen (JATE) 25, illetve 20 kutatást támogattak; az előbbit az összes támogatás 24, az utóbbit pedig az összes támogatás 14 %-ával. Egy-egy kutatást támogattak a Testnevelési Egyetemen (TE), a Debreceni Orvostudományi Egyetemen (DOTE), illetve a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán (LFZF), amely helyekre az összes támogatásból egyenként 0,4-0,9 % folyt be.

1993-ban a támogatott intézmények számában és összetételében jelentős változás történt: az előző évben 11 intézmény kapott támogatást, ezzel szemben – mint már említettük – 1993-ban 34. Csökkent az ELTE-n folytatott kutatások támogatása (32 kutatás): az összes támogatás kevesebb, mint a 16 %-át kapták. Ugyanakkor ennél sokkal radikálisabban csökkent a BME-n és a JATE-n folytatott kutatások támogatása (egy és hét darab kutatás, 12 % és 3,5 %-os arányú támogatás). Jelentősen növekedett a Kossuth Lajos Tudományegyetem (KLTE) támogatása: 27 pályázatuk kapta meg a támogatás összegének 16 %-át!

1994-ben a támogatott intézmények számában és összetételében 1993-hoz viszonyítva nem történt lényeges változás. Ebben az évben szintén 34 intézmény kapott támogatást. A támogatást nyert pályázati programok számát tekintve az ELTE újból jelentős előnyre tett szert: 55 pályázata 23 %-ot képvisel. Ennél sokkal jelentősebb a BME és a JATE hullámszáma, újból jelentősen emelkedett a részarányuk a kutatások számát (31 és 28 darab), valamint az elnyert összeget tekintve: ebben a BME 21 %-kal – megelőzve az ELTE-t – az első helyre került. A KLTE részben megőrizte pozícióját (21 pályázat), de a támogatás összegét tekintve nyolc százalékra csökkent az aránya. Az intézménytípusokat figyelembe véve a tudományegyetemek az elnyert összegeket figyelembe véve 40 % feletti arányukat megőrizték. Jelentősen csökkent

ugyanakkor – körülbelül a felére – a pedagógiai felsőoktatás támogatása (1993-ban 19 %, 1994-ben 8 %), a műszaki felsőoktatásé pedig emelkedett 31 %-ról 40 %-ra.

Támogatás megoszlása néhány intézményben 1992-94

Intézmény	1992	1993	1994	1992	1993	1994	1992	1993	1994
	eFt	eFt	eFt	átlag	átlag	átlag	%	%	%
BKE	3754	4030	5630	536	415	704	3,4	2,9	3,3
BME	27058	16720	36520	1082	1100	1178	24,2	12,1	21,1
ELTE	31991	21461	34730	744	634	632	28,6	15,6	20,1
JATE	15652	4810	15950	783	745	570	14,0	3,5	9,2
JPTE	5123	14520	10050	732	440	718	4,6	10,5	5,8
KLTE	10232	17106	13650	731	902	650	9,2	12,4	7,9
ME	9858	8740	11480	822	399	1044	8,8	6,3	6,6
Összesen	111694	137839	173170	815	811	725	100,0	100,0	100,0

1992-ben a természettudományos kutatások „pályázat konformak” voltak. Szorosan követték a pályázati kiírást, nemzetközi kapcsolatokat építettek ki, országosan, sőt, nemzetközileg kiemelkedő eredményeket értek el. A műszaki kutatások pénzügyileg fegyelmezetten gazdálkodtak, beszerzéseikben elsősorban számítástechnikára (hardware és software) összpontosítottak, kutatásaik eredményei mindenekelőtt új programokban jelentek meg. A társadalomtudományi kutatások diverzifikáltak voltak, sokcélúan hasznosultak, elsősorban kutató műhelyeket építettek ki vagy fejlesztettek tovább. Itt bővítették a leghatékonyabban a könyvtárakat.

1993-ban a természettudományos kutatások szintén „pályázat konformak” voltak, ebben az esztendőben ez főleg a cél és a tevékenység közötti összhangban valósult meg. Főleg a nemzetközileg új eredményeik aránya több, mint kétszerese a társadalomtudományének és másfélszerese a műszakiénak. Új eredményeket a legnagyobb arányban a azonban társadalomkutásokban értek el. Újszerűségben viszont a természettudományok vezetnek. A pénzfelhasználás az utóbbiaknál felel meg a leginkább az előzetes terveknek, míg a műszaki tudományoknál a legkevesebbé. 1993-ban a nagy értékű beszerzések jelentősen csökkentek. Különösen igaz ez a számítástechnikai eszközökre, melyek vásárlása kb. harmadára esett vissza az említések százalékában. A publikációs eredmények megjelenése a társadalomtudományokban magasodik ki, a műszaki tudományokban az infrastruktúra fejlesztésében nyilvánul meg; a természettudományokban az eredmények szórtan jelentkeznek. A képzésre gyakorolt hatása utóbbiaknál a legnagyobb: 72 %-ban átlag feletti vagy kiemelkedő; ezzel szemben a doktori képzésre gyakorolt hatás a társadalomtudományoknál a legkisebb (19 %).

1994-ben az előzőkhöz hasonlóan a természettudományos kutatások a leginkább „pályázat konformok”, és a legkevesebbé azok a társadalomtudományok. Ők kértek legkevesebbé határidőmódosítást (5 %), míg a társadalomtudományok 25 %-ban, a műszaki tudományok 19 %-ban. A cél és a tevékenység közötti összhangban a természettudományok és a társadalomtudományok 70 %-ban jól szerepeltek. 1993-hoz képest a nagy értékű beszerzések említése jelentősen nőtt. Utóbbi azért érdekes, mivel a kutatások átlagos támogatása jelentősen csökkent. Ez valószínűleg kapcsolatban van a műszaki tudományok újbóli előretörésével. Ismét előtérbe kerültek a számítástechnikai beszerzések, főleg a műszaki tudományoknál, és a könyvbbszerzés is jelentős méreteket öltött (20 %). Az elért eredményeket 1994-ben sokkal részletle-

sebben, és részben más szerkezetben értékelték, mint az előző években, azonban itt is elmondható, hogy a társadalomtudományok publikálnak a legtöbbet; szakmaspecifikus eredményei a műszaki tudományoknak vannak a leginkább. A képzésre gyakorolt hatása ebben az évben is a műszaki tudományoknak a legjelentősebb: 58 %-ban átlag feletti vagy kiemelkedő.

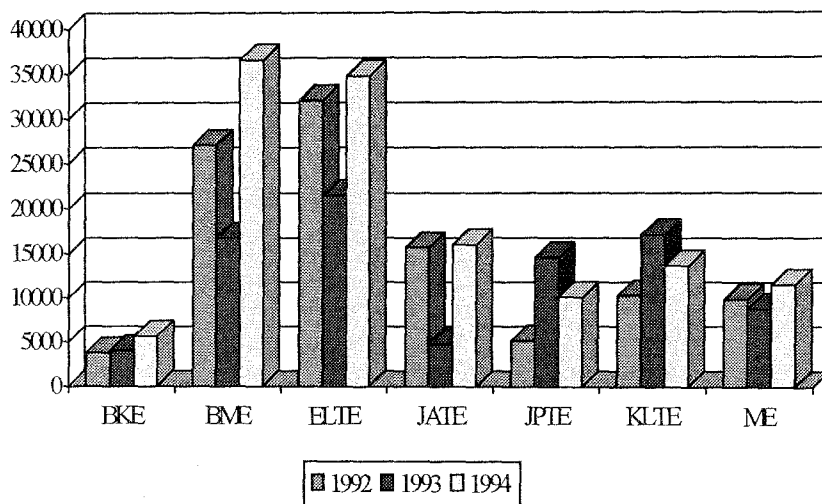
Támogatott tudományok és intézmények

1994-ben 1993-hoz képest megváltozott a támogatás struktúrája: a társadalomtudományok visszaestek a műszaki tudományokkal szemben. A természettudományok támogatása 1992-óta évről évre csökkent 50 %-ról 37 %-ra. Fokozatosan csökkent az egy támogatásra jutó összeg is. Az intézménytípusok szempontjából vizsgálva feltűnő a tudományegyetemek közel állandó 40 % feletti részesedése a támogatások összegéből, továbbá a pedagógiai felsőoktatás 19 %-ról 8 %-ra való visszaesése. A támogatott intézmények száma nem változott 1993 óta, de az elmúlt esztendővel ellentétben növekedett a tudományegyetemek támogatása a főiskolákkal szemben. A KLTE és JPTE támogatása erősen visszaesett (17 milliőről 14 millióra és 14 millióról 10 millióra), viszont ugrásszerűen emelkedett a JATE pályázatainak támogatása (5 milliőről 16 millióra). 1993-hoz viszonyítva a BME támogatása 17 milliőről 37 millióra emelkedett. Ha a támogatott pályázatok számát vizsgáljuk, akkor feltűnő, hogy a társadalom- és a természettudományi pályázatok száma évről évre fordított arányban változik. Míg 1993 a támogatott programok számát tekintve a társadalomtudományok „éve” volt (közel 60 %-os az arányuk), addig 1992 és 1994 inkább a természettudományoké, több mint 40 %-os részesedéssel. A műszaki tudományok a természettudományokkal együtt változtak, a programok részesedése 10-20 % körüli.

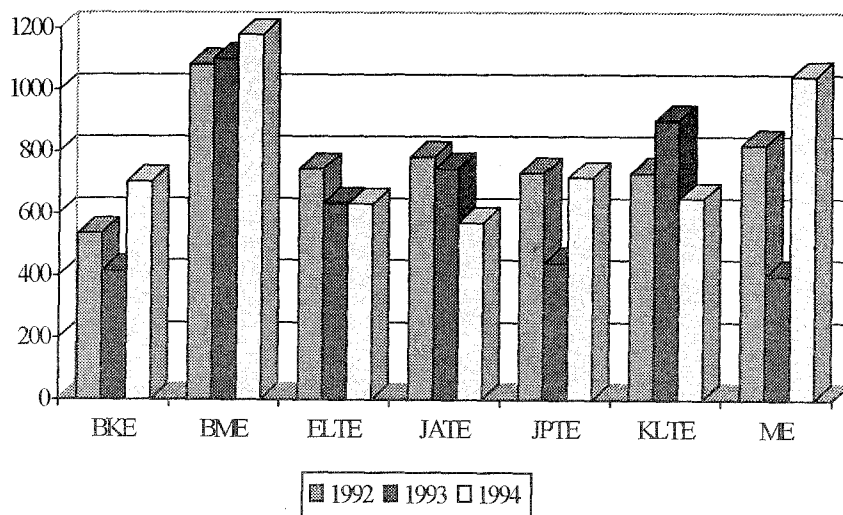
Egyéb pénzforrások

Az egyéb pénzforrások igénybevétele csökkent: 1992-höz képest 37 %-ról 26 %-ra, de ez pontosan megegyezik az 1993-as értékkel. Különösen erős az ingadozás a műszaki tudománynál (1992: 24 %; 1993: 9 %; 1994: 21 %). A természettudománynál ez az érték az 1992-es 57 %-ról 31 %-ra csökkent, 1993-ban 34 % volt, azonban mégis a természettudományok találták meg leginkább az egyéb forrásokat. A társadalomtudományok is jobban megtalálták az egyéb forrásokat 1992-höz képest – ekkor 19 % volt az említések aránya, amely 1993-ban 26 %-ra növekedett, majd 23 %-nyira csökkent 1994-ben. A megnevezett egyéb pénzforrás 73-ra emelkedett az 1992-es 59 és az 1993-as 47 említésről, igaz közben a pályázatok száma is jelentősen növekedett az 1992-es 137-ről 170-re, majd 1994-ben 239-re. A megnevezett egyéb pénzforrás arányában az OTKA és a FEFA megőrizte vezető helyét, bár az OTKA némileg csökkent: 1992-ben 39 %-ról 1993-ban 32 %-ra, s 1994-ben 33 %-ra; a TEMPUS az 1992-es harmadik helyről az utolsók közé került, aránya 1992-ben 12 %-ról 1-2 %-ra csökkent. A legnagyobb változás a Soros-támogatásoknál történt: az 1992-ben 2 %-ról közel 9 %-ra emelkedett 1993-ra, majd csaknem nulla százalékra csökkent 1994-re. Bár elenyésző mennyiségben, de az évek során kissé növekvő arányban megjelent a külföldi forrás és a pénzügyi támogatás is.

A támogatás megoszlása néhány intézményben, 1992-94 (ezer Ft)

Átlagos támogatás néhány intézményben, 1992-94 (ezer Ft)

Híves Tamás